

MEDIERNAS KRIG

BEVAKNINGEN AV GAZA

Roland Poirier Martinsson

09.04.14

TIMBRO [MEDIEINSTITUT]

INNEHÅLL

Inledning	3
Skuldfrågan, ett sätt att se saken	6
Tidningarna om skuldfrågan: de första dagarna	8
Brott mot krigets lagar	17
Tidningarna om krigsbrott	20
Dramaturgin	26
Hur blir det så här?	28

Roland Poirier Martinsson

www.timbro.se

© Författaren och Timbro 2009

ISBN 978-91-7566-708-9

www.timbro.se

INLEDNING

DEN HÄR RAPPORTEN handlar om mediernas bevakning av det nästan månadslånga kriget i Gaza kring årsskiftet 2008–2009. Jag kan redan avslöja att rapportens generella slutsats blir att svensk press inte levde upp till den goda journalistikens mest grundläggande kriterier – objektivitet, mångsidighet, kontextualisering. Rapporten hävdar dessutom att bristerna systematiskt förekom på ett sätt som missgynnade det israeliska perspektivet på konflikten.

Därmed infinner sig ett problem. Möjligheten finns ju att verkligheten i Gaza faktiskt var exakt så katastrofal för Israels anseende som artiklarna och bilderna påstod. I så fall misslyckades inte reportrarna eller fotoferna på plats (eller, ytterst, hemmaredaktionerna). Med andra ord innehåller rapportens slutsats också ett implicit påstående om den underliggande verkligheten. För hur vore det möjligt att påstå att mediernas bild var förvrängd utan att först ställa den mot en annan bild – kanske min egen?

Allt som krävs är emellertid att genomgången av tidningarnas rapportering kontrasteras mot en annan, etablerad version av förloppet. Då är det viktigt att det står klart vad en sådan jämförelse har för syfte. Avsikten är inte att argumentera för sanningen hos en alternativ version av händelserna i Gaza kring nyåret, som om medierna haft fel och det finns en faktisk realitet man missat. Det här är ingen partsinlaga till Israels förmån. I stället är poängen att visa det rimliga i att det fanns åtminstone två tolkningar av saken, i bemärkelsen att det går att försvara Israels agerande utan att överge vare sig rationalitet eller respekt för mänskliga rättigheter och internationell lag. I allt väsentligt handlar det då om en empirisk undersökning. Fanns det sådana bedömningar från parter som inte kan avfärdas som okunniga, irrationella eller propagandistiska?

Om den andra sidan av saken sålunda fanns, då är det också rätt att kräva av journalistiken att den avspeglar detta faktum. (Dock, att det är möjligt att inta en pro-israelisk hållning implicerar inte att Israels agerande när allt är sagt och gjort också *bör* försvaras – bara att det är *möjligt* att försvara.) För att vara övertydlig, varje gång rapporten lyfter fram ett faktum, en observation eller en bedömning, är det för att visa att denna fanns och var rimlig, inte för att hävda dess faktiska giltighet.

MEDIEFLÖDET FRÅN GAZA under den aktuella perioden var omfattande och såklart oöverblickbart. TV och radio rapporterade i hög utsträckning, alla stora tidningar gav konflikten omfattande utrymme, samhällsbloggar följde utvecklingen både i medierna och i själva konflikten, utländska medier trängde sig på, direkt och indirekt. *Mediernas krig* har valt att

fokusera på *Aftonbladet*, *Expressen*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* med utgångspunkt i papperstidningarna, men även webbmaterial har bedömts.

Angreppssättet har varit att utgå från några av nyhetsrapporteringens grundläggande teman. I konflikten är givetvis SKULDFRÅGAN av särskild vikt. Det är oomtvistat att Gazakriget inleddes med att Israel den 27 december 2008 bombade ett stort antal mål i Gaza, men aktionen kom inte som en blixtnedslag från en klar himmel. Hur förklarade tidningarna Israels attack? Rapporten begränsar sig här av uppenbara skäl till rapporteringen från krigets första dagar; det är då orsaksförklaringar till varför det hemska har inträffat efterfrågas och presenteras.

Ett andra tema i rapporteringen gällde BROTT MOT KRIGETS LAGAR. Ytterst handlar det om legitimiteten i Israels attack, men vare sig man accepterar Israels rätt att anfälla Hamas i Gaza eller inte, kräver internationell lag att de stridande parterna följer internationella konventioner. Hur granskade tidningarna detta?

Ett tredje tema är den GRUNDLÄGGANDE DRAMATURGIN FÖR KRIGET. Inte alla konflikter har en tydlig god sida som står mot en distinkt ond fiende, men så gott som alla konflikter görs i en populär mening begripliga med hjälp av ett sådant schema. Journalistikens uppgift är att ifrågasätta den typen av schabloner genom att betrakta skeenden från olika perspektiv, vara kritisk mot faktauppgifter och sätta in händelser i större sammanhang. Eftersträvade tidningarna att sålunda bryta ner krigets ytliga dramaturgi?

GENOMGÅENDE GÄLLER ATT *Mediernas krig* intresserar sig för nyhetsrapportering. Artiklarna om Gazakriget kan – som allt annat – delas in i tre kategorier. Det finns rena nyhetsartiklar, som enligt journalistikens etiska regler ska eftersträva objektivitet, sanning, mångsidighet. Det finns nyhetskommentarer, som bör eftersträva sanning och mångsidighet. Slutligen finns det ledar- och kultursidesartiklar som bör eftersträva sanning.

Uppdelningen är inte oproblematiserad. Kommentarer och nyhetsartiklar ligger sida vid sida på samma uppslag. Ibland skriver samma journalist de olika typerna av artiklar på samma uppslag. Nyhetsuppslag hänvisar till artiklar i samma ämne på kultursidan och ledarsidan. I dagens interaktiva medielandskap förekommer läsarkommentarer, redaktionella hänvisningar till bloggar som hänvisar till andra bloggar, o s v. För yrkesmänniskor och den tränade läsaren är det för det mesta tydligt i vilket sammanhang man befinner sig, men för den genomsnittliga läsaren är det rimligt att anta att intrycken, rapporterna, partsinlagorna och spekulationerna ofta flyter samman. Steget från en nyhetsartikel, som rapporterar om lidande barn i Gaza till en extern blogg via en redaktionell länk, som anklagar Israel för folkmord är ibland mycket kort.

Rapportens målsättning är alltså att begränsa sig till nyhetsrapporteringen, men liksom dess gränser kan luckras upp mot tidningens övriga avdelningar och externa källor, kan rapportens iakttagelser ibland gå samma väg.

EN SAK SOM rapporten *inte* påstår, eller ens uttalar sig om, är svenska mediers kvalitet i jämförelse med andra länders inhemska rapportering. Svenska journalister bör i första hand mäta sig mot de etiska krav och kriterier för gott hantverkskap som den inhemska kåren själv godtagit. Dock, en kommentar i sammanhanget är att när svensk press ställs mot internationell, då handlar det ofta om att de bästa bitarna plockas från de största språkområdena – en orättvis jämförelse. Inget har framkommit i arbetet med den här rapporten som antyder att Sverige inte står sig utmärkt väl i jämförelse med andra länder av ungefär samma storlek.

Avslutningsvis måste debatten i Sverige om antisemitism nämnas. Finns den i Sverige som något mer än ett randfenomen? Är den på framväxande? Oavsett svaren på de frågorna innebär själva det faktum att dessa diskussioner blossat upp allt oftare de senaste åren ett extra skäl till att granska svenska tidningars rapportering när Israel är inblandat, och för svenska tidningar att vara extra grannliga i sin rapportering – vilket givetvis är en uppmaning till en korrekt behandling av skeenden där Israel är inblandat, inte en uppmaning till att urskulda Israels agerande i något sammanhang.

SKULDFRÅGAN, ETT SÄTT ATT SE SAKEN

ENLIGT FREEDOM HOUSE¹ är Israel det enda fria landet i en region som begränsas av Turkiet i norr, Egypten i sydväst, Oman och Yemen i sydost och Iran österut. Inom regionen räknas Jordanien, Libanon, Yemen och Kuwait som delvis fria. Majoriteten länder och dominerande organisationer i regionen har den uttalade målsättningen att förinta staten Israel.

Iran är det land i regionen som mest aggressivt uttalat den målsättningen. Landet är engagerat i ett inhemskt kärnkraftsprogram, som enligt vissa västliga bedömare syftar till att framställa kärnvapen. Nyligen förklarade överbefälhavaren för Irans Revolutionära Garde att landet har missiler som kan nå alla delar av Israel.

I början av december 2008 samtalade Irans president Mahmoud Ahmadinejad med Hamas ledare Ismail Haniyeh. Den iranske presidenten lovade att ge allt tänkbart stöd till Hamas till den dag kom då ”Israel kollapsar”.

UNDER ÅREN 2001–2009 avfyrade Hamas 8 500 raketer och granater mot civila mål i södra Israel; antalet eskalerade under perioden; raketerna fick allt längre räckvidd och större sprängstyrka; FN:s generalsekreterare Ban Ki-Moon har kallat attackerna för ”motbjudande och oacceptabla” och i strid med internationell lag; Human Rights Watch har förklarat att attackerna strider mot internationell lag; EU har fördömt attackerna och kommissionären Louis Michel har kallat dem för terroristhandlingar; 28 civila israeler har dött och omkring 500 skadats under attackerna; vart tredje barn i södra Israel bedöms lida av posttraumatiskt stressyndrom.

Under 2006-2007 tog Hamas kontroll över Gaza, dels genom att vinna valet 2006, dels genom att besegra Fatah i ett inbördeskrig 2007. Många bedömare menar att det i manskap mindre Hamas kunde besegra Fatah tack vare sin militära träning. Det är mer eller mindre oomtvistat att Hamas begick grova krigsbrott och genomförde summariska och mycket grymma avrättningar av Fatahanhängare i Gaza under inbördeskriget (mycket tyder på att man under Gazakriget tog tillfället i akt att fortsätta utrensningarna av oliktänkande). Följden av Hamas maktövertagande var att Israel upprättade en blockad mot Gaza, då man bedömde att samarbetspartnern Fatah hade ersatts av en aggressiv motpart som utgjorde en omedelbar fara för israeliska medborgare i gränsområdet.

¹ <www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15>. Freedom House har kritiserats för en benägenhet att vara mildare i sin bedömning av USA-vänliga länder. Poängen är dock som sagt inte att argumentera för sanningen i påståenden som placerar Israel i god dager, utan rimligheten i desamma. Det är möjligt att kritisera Freedom House, men svårt att avfärda organisationen som inte värd att tas på allvar. Den representerar under alla omständigheter ett legitimt perspektiv på sakernas tillstånd.

Under perioden sände Hamas tusentals missiler och raketer mot civila mål i södra Israel. Israel svarade med återkommande, riktade vedergällningsattacker. I juni 2008 ingick Israel och Hamas en vapenvila framförhandlad med hjälp av Egypten. Villkoren var att Israel skulle häva blockaden av Gaza och att Hamas skulle upphöra med granat- och missilbeskjutningen mot civila mål i södra Israel. Ingen av parterna följde överenskommelsen. Israel lättade på blockaden, men vägrade häva den så länge raketer och missiler från Gaza fortsatte att avfyras mot civila mål i södra Israel. Hamas å sin sida krävde blockadens fulla upphävande innan man levde upp till sin sida av avtalet. Den 4 november utförde IDF (Israels Defence Forces) en räd mot en tunnel mellan Gaza och Israel och dödade sex Hamasmedlemmar. Tunnels syfte var omtvistat. Israel såg tunneln som ett hot, medan Hamas hävdade att man grävt en tunnel till Israel som en försvarsåtgärd. Hamas ökade därefter beskjutningen mot civila mål i Israel till samma nivå som innan vapenvilan. Från 20 december eskalerade konflikten, då Hamas förklarade att man inte skulle förlänga vapenvilan, som formellt gått ut dagen innan.

En vecka senare anföll Israel Gaza.

TIDNINGARNA OM SKULDFRÅGAN: DE FÖRSTA DAGARNA

FÖRSTA DAGEN RAPPORTERAR Svenska Dagbladet – liksom medier över hela världen – om hur överraskande massivt det israeliska anfallet var; man ägnar utrymme åt rädslan och lidandet bland palestinier i Gaza och Sverige; man rapporterar om världens fördömande av Israels attack.

För att ge läsarna en förklaring det till synes omotiverat aggressiva israeliska beteendet intervjuar man Ulf Bjereld, professor i statsvetenskap och presenterad som Mellanösternkännare. Att Bjereld dessutom är socialdemokrat, medlem av Broderskapsrörelsen och har en bakgrund i kplm(r) nämns inte. PM Nilsson har i Expressen (15/5, 2006) skrivit: ”Men på vad sätt Ulf Bjereld är Mellanösternexpert är oklart. Bland hans tio böcker, 22 akademiska uppsatser, 14 akademiska artiklar och 35 debattartiklar i dagspressen som han redovisar på sin hemsida finns ett enda alster som handlar om situationen i Mellanöstern. . .” Nilsson skriver i samma ledare om hur kplm(r) under långa perioder hävdade att den judiska staten måste utplånas och refererar till Broderskapsrörelsens tradition, ”. . . av medlemmar som är mer eller mindre öppet fientliga mot den judiska staten”. SvD nämner inget om Bjerelds bakgrund, och dennes förklaringar lyckas inte göra Israels anfall begripligt. Bjereld anser att attacken är Israels försök att handlingsförlama Hamas och visa den sittande, israeliska regeringens handlingskraft inför valet i februari: bombning av civila som röstfiske. Samma sak kunde man få veta om man dessa dagar gick in på Mellanöstern-experten Bjerelds starkt tendentiösa blogg.

Det bjuds ingen rimlig förklaring till varför Israel plötsligt slår till på det här viset mot den fattiga civilbefolkningen i Gaza. SvD:s reporter Emma Löfgren befinner sig i en israelisk stad som ligger två mil från Gaza. Dagen innan slog en av Hamas raketer ner i staden. Det kommenteras i artikeln: ”Det är första gången på många år som en palestinsk raket träffar staden.”

I en artikel under rubriken ”Israels svar blev hårdare än väntat” berättar Bitte Hammargren att arabiska tv-kanaler visar ännu blodigare bilder än dem vi får se i väst. Svar på vad? Enligt Bitte Hammargren är anfallet ett svar på raketregnen från Hamas de senaste dagarna.

Andra dagen skriver SvD om attacken enligt samma upplägg, det vill säga att kraften i anfallet var större än man kunde förvänta sig och att omvärlden är starkt kritisk till anfallet. Dessutom har man frågat israeler i gränsområdet hur de ställer sig till anfallet. Man finner att ”de hårda attackerna får stöd av israelerna” och förklarar varför: ”På lördagen ljöd bomblarmet över Kiryat Gat för första gången på åtta år och gjorde invånarna smärtsamt uppmärksamma på hur långt Hamas qassam-raketer egentligen når. Ingen skadades, raketten slog ner utanför staden. Däremot drog en känslostorm igång. Alla som hade minsta lil-

la anledning att ifrågasätta den israeliska offensiven mot Hamas slöt omedelbart upp bakom sin regerings beslut.”

Den tredje dagen refererar SvD till attacken som ”Israels vedergällning”. (I en artikel under rubriken ”Hamas raketattacker fortsätter” ger en israelisk fredsarbetare en balanserad beskrivning av det dilemma Hamas raketer skapar för Israel: att fredstrevare från Israel uppfattas som svaghet med fler terrorraketer som följd.) En lång artikel, under rubriken ”De skjuter mot hus där civila bor”, hämtar observationer och tolkningar från en palestini-er inne i Gaza. Bilden visar Hamasflaggor, Hamasmedlemmar och ett dött barn som hålls upp i luften.

Efter att sålunda ha slagit an tonen vad beträffar orsakerna till Israels attack (och därmed skuldfrågan) fortsätter Svenska Dagbladet i stort sett på sin inslagna väg. Det allmänna intryck som en prenumerant får via Svenskans nyhetsförmedling under krigets inledande dagar kan sammanfattas i några punkter:

1. Det har förekommit en luddig konflikt mellan Israel och Hamas, då Hamas har avlossat några raketer och missiler mot Israel.
2. Israels attackerar därför Gazas civilbefolkning med full styrka.
3. Omvärlden fördömer starkt Israels agerande.
4. Hamas är en palestinsk, politisk organisation.

Den längre tillbakablicken, som omfattar Hamas 8 600 raketer och missiler mot civila mål i Israel, görs inte. När den antyds handlar det om ett snabbt ögonkast som kräver omfattande förkunskaper. Det större politiska sammanhanget diskuteras knappast, vilket gör att det existentiella hotet mot staten Israel inte ges någon plats i berättelsen. När politikens sammanhang diskuteras sker det nästan uteslutande i form av omvärldens fördömande av Israels agerande, hur en vapenvila ska kunna uppnås och hur Israels anfall varit strategiskt felaktigt. Påståendet att Hamas är en terroristorganisation som använder brott mot internationell rätt som grundläggande strategi, både mot Israel och mot sina arabiska fiender, behandlas som en partsinlaga, trots att organisationen allmänt betraktas som en terroristorganisation av stora delar av det internationella samfundet.

Sammanfattningsvis ger Svenska Dagbladet ingen rimlig förklaring till varför Israel gick till en så våldsam attack mot Gaza. För läsaren framstår attacken som en stark militär- makts omotiverade överreaktion. Det är ingen orimlig tolkning av det som inträffade. Problemet är att det här är den enda beskrivningen.

PÅ DN:S FÖRSTASIDA den första dagen finns en bild på ett par som söker skydd efter ett israeliskt missilfall, ovanför rubriken ”Minst 225 dödsoffer i flyganfall mot Gaza”. På tid-

ningens sidan 8 skriver Nathan Shachar huvudartikeln under rubriken ”Israelisk attack krävde minst 225 liv i Gaza”. Artikeln är en rak och korrekt rapport om anfallet, med mängder av information från flera infallsvinklar.

En udda detalj är att Shachar på tidningens webb skriver ” Hamas-ledaren Fawzi Baroum utfärdade *skrikande av upphetsning* (min kurs) ordern till sina raketmanskaper direkt i radio: Skicka allt vad ni har, spara inget, skjut allt ni har så långt ni kan!”, ett citat där man i tidningen redigerat bort förstärkningen, ”skrikande av upphetsning”.

Det är en omdömesgill redigering av ett avsnitt i texten som målar en känslomässig, subjektiv bild av Hamasledarens ordergivning. Samtidigt var beskrivningen säkert tillfredsställande för den som reagerat mot Hamas historiskt sett kraftiga och grymma våldsutövning, eftersom den knappast framställer Hamasledaren som särskilt sympatisk eller sammanhängande. Den är också tillfredsställande av det skälet att man ytterst sällan i rapporteringen (i vid bemärkelse, inte som en observation gällande DN) från Gazakriget såg den sortens utbrodering när det gäller Israels fiender, medan de var legio när det gäller israeliska politiker och andra representanter.

Om jag ska fälla ett uttalat subjektivt omdöme om rapporteringen från Gazakriget skulle det vara att man önskar att det funnits fler reportrar som Shachar och fler redigerare sådana som den som strök nämnda adverb ur hans artikel.

DN berättar att anfallets magnitud var kraftigare än vad någon hade förväntat sig. I en artikel om andra länders reaktioner, under rubriken ”Israel fördöms – men får också sympati” – nämns både USA och Mubarak. Också den artikeln är författad av Nathan Shachar.

Anders Hellberg har en nyanserad kort historik under rubriken ”Gaza en krutdurk i Mellanöstern”, som ger läsaren ledtrådar till varför Israels anfall mot Gaza inte var alldeles irrationellt.

Andra dagens rapportering i DN fortsätter på den inslagna vägen. Under rubriken ”Israeliska trupper står utanför Gazaremsan” skriver Shachar en lång artikel som inte väjer för lidandet som det israeliska anfallet skapat bland civila och oskyldiga inne i Gaza. Samtidigt framställs Hamas tydligt som en krigförande motpart med resurser och ett själviskt syfte.

I en andra artikel den dagen skriver Shachar om palestinska civila som lyckats fly till Egypten, trots att Hamas försöker hindra civila från att fly till Egypten. Artikeln ger även en vidare bakgrund till Egyptens roll i dramat. Anders Hellberg intervjuar en expert från Utrikespolitiska institutet som ger en nyanserad bild av det strategiska tänkandet bakom Israels attack.

Tredje dagen fortsätter DN att leverera journalistik som inte lämnar läsaren i sticket. På sidan 11 intervjuas Israels Sverigeambassadör Benny Dagan. Denne argumenterar för att Hamas bär ansvar för de civila offren, ett perspektiv som ofta framhålls av den sida som ser Israels agerande i Palestinafrågan som i vid bemärkelse rättfärdigt, men ett perspektiv som inte syntes i gängse svensk rapportering från Gazakriget. Vid sidan om intervjun med Israelambassadören får PLO:s representant i Sverige samma utrymme och ger sin syn på Israels attack mot Gaza. Den fjärde dagens rapportering har en huvudartikel som handlar om trevare om ett eldupphör. Texten är mångsidig i sina perspektiv och uttömmande.

Sammantaget innebär DN:s rapportering under konfliktens inledningsskede att läsaren får intrycket att Israels anfall är kulmen på ett långt och komplicerat skeende.

OCKSÅ AFTONBLADETS GRUNDTEMA från den första dagen är att Israel anfaller häftigare än vad någon kunde vänta sig. Man trycker dessutom hårt på mängden civila offer, framför allt barn, till följd av Israels till synes urskillningslösa attack. Under rubriken ”Det är en massaker”, med nedryckaren ”Aftonbladet på plats i Gaza: Minst 270 döda i blodbadet när Israel lät raketerna regna”, låter man bara förespråkare för den palestinska versionen av förloppet komma till tals (Aftonbladet är givetvis inte på plats i Gaza, utan använder sig av palestinska opinionsbildare inne i området, som vore dessa tidningens oberoende rapportörer). Den orsak som nämns till Israels attack är att det ligger i de styrande politikernas intresse att anfälla med tanke på det uppkommande valet i Israel: om de verkar starka kommer det att ge dem röster.

Man rapporterar även om hur omvärlden ser på attacken. Förutom de självklara länderna USA och Sverige har man hämtat citat från ytterligare fyra länder, tre arabländer och Tyskland. Man har valt citat från FN och EU, där huvudkritiken riktas mot Israel. I en expertpanel låter man utrikesminister Carl Bildt och tre kända Palestinavänner förklara skeendet.

Andra dagen låter man en israelisk politiker komma till tals. Det är utrikesminister Tzipi Livni, som i en artikel under rubriken ”Bomber en nödvändighet”, framstår som känslokall och mindre balanserad, något bildsättningen förstärker:

→ *Utdrag ur ingress/text:*

Under en exklusiv pratstund kallar Tzipi Livni attackerna som dödat närmare 300 personer i Gaza för ”en nödvändighet”.

– Vi har redan försökt med allt annat, säger hon.

Men ändå brister nästan rösten på utrikesministern när hon pratar om de senaste dagarnas bombningar.

– Vi tog ut våra trupper. Vi tog bort bosättningarna. Vi har ingen avsikt att kontrollera Gaza, men Hamas bröt vapenvilan, säger hon med hög röst.

[...]

Enligt utrikesministern är attackerna ett svar på ett dussin angrepp med hemmagjorda missiler mot Israel i förra veckan.

Hitills har totalt drygt 300 palestinier dödats, och 700 skadats, av helgens angrepp.

[...]

Vid det här laget får ingen i mediekåren möjlighet att ställa följdfrågor om de civila offren, eller exakt hur de cirka 230 bombade platserna i Gaza hade anknytningar till Hamas.

Tzipi Livni, 50, tar inga fler frågor, utan avslutar bara med att påpeka att Israels anfall skulle kunna vara mycket värre.

Här ges alltså ytterligare en förklaring till anfallet, bortsett från det valtaktiska: att anfallet var ett svar på ett dussin hemmagjorda missiler som avfyrades mot Israel i förra veckan.

Övriga artiklar från Aftonbladet under den inledande perioden innehåller en mängd personporträtt och vittnesmål inifrån Gaza. Tidningen ger en övertygande bild av helvetet som civilbefolkningen drabbats av på grund av attacken. Man fokuserar tidigt på barnens situation i konflikten.

Dock avstår Aftonbladet nästan genomgående från att sätta in konflikten i ett sammanhang. Hamas beskjutning av Israel omnämns som ett fenomen i direkt anslutning till kriget. Artiklar som intar det israeliska perspektivet är nästan totalt frånvarande. Den första personartikeln med en inblandad israel publiceras under rubriken ”Hans uppdrag – döda palestinier”. I huvudsak består den i ett kort samtal med en gråtande ”ofrivillig soldat-hustru”.

Ytterligare bakgrundsmaterial ges på hemsidan i form av chatt med Mahar Issa från den Gazabaserade demokratiörelsen Civitas och med Arnon Regular, som ser med sympati på Hamas.

På den tredje dagen har Aftonbladet kallat in experten Jan Hjärpe för att ge läsare bakgrund till konflikten. Hjärpe kallar Hamas för ”islamistisk socialdemokrati” och omnämner den brutala konflikten mellan Hamas och Fatah med konstaterandet att ”2007 sprack koalitionsförsöken” mellan de båda organisationerna. Jan Hjärpe är en av Sveriges mest kända apologeter för den våldsamma islamismen.

På den fjärde dagen har Aftonbladet en rapport från Israel som berättar om skräcken i staden Sderot för palestinska raketer. Texten uttrycker tydlig förståelse för rädslan och publiceras under rubriken, ”Spring, ta skydd, vrålar poliserna”.

Efter de inledande dagarnas rapportering har Aftonbladets läsare fått veta att Israel anfal-

lit urskillningslöst mot en försvarslös civilbefolkning. Man har fått en svag uppfattning om orsakerna till anfällen, som tycks vara dels att israeliska politiker försöker positionera sig för att vinna ett val på hemmaplan, dels en grotesk överreaktion på en handfull hemmagjorda raketer som skickats från Gaza in i södra Israel, utan att göra någon större skada.

I EN TIDIG WEBBARTIKEL på Expressen.se under rubriken ”Många döda i Gaza-anfall”, förklaras bakgrunden till Israels attack sålunda: ”Det var som svar på ökad aktivitet inifrån Gazaremsan som Israel på lördagen gick till massiv attack mot mål som framför allt ska vara Hamasbyggnader. Det är ett flertal raketanfall mot israeliska gränstäder under den senaste veckan som har fått Israel att ilska till.” Förklaringen är bara rimlig om den sätts in i ett större sammanhang, som dock inte erbjuds läsaren.

I en artikel förklarar Expressen att både Egyptens president Mubarak och Palestinas president Mahmoud Abbas fördömer Israels attack. Inget sägs om att båda två *också* är starka kritiker av Hamas och betraktar terroristorganisationen som starkt medskyldig till attacken mot Gaza.

Expressens inledande artikel den 28/12 under rubriken ”230 dog i attacken” är en rak nyhetsartikel med pratminus från drabbade inne i Gaza. Den värderar inte Israels attack, sätter inte in den i något större sammanhang, men nämner att Hamas ”... vägrade förnya vapenvilan, bland annat med motiveringen att Israel blockerar Gazaremsan” och att ”... militanta palestinier sköt hundratals raketer mot södra Israel den senaste veckan” och, vidare, att ”... israeliska ledningen varnade i flera dagar för att en attack var ’oundviklig’ när raketerna från Gaza fortsatte att regna över södra Israel”. Artikeln refererar dessutom till Hamas som den ”... terroriststämplade islamiströrelsen Hamas, som vill utplåna Israel”.

Denna dag finns en artikel på webben som delvis berör det spända förhållandet mellan Hamas och Fatah och Hamas och Egypten.

Andra dagen i tidningen har Expressen en faktaruta som nämner att Hamas har som uttaland målsättning att utplåna Israel och ligger bakom en lång rad självmordsdåd. Faktarutan berättar att militanta palestinier började skjuta raketer mot Israel i ”förra veckan”.

Man har vidare Hizbollahforskaren Mats Wärn och doktorn i arabiska Marina Stagh som experter (båda uppfattas som starkt propalestinska), som får svara på frågor. Marina Stagh anser det ”uppenbart” att kriget är föranlett av det förestående valet och att ledarna tävlar om att vara hårdast mot Hamas. Visserligen har palestinska raketer avfyrats mot Israel ”den senaste veckan”, men Israel har heller inte hävt sin blockad mot Gaza trots att det var överenskommet i vapenvilan. Utvecklingen av kriget beror helt och hållet på valstrategi, menar Stagh.

Mats Wärn förklarar också kriget med att det handlar om att ”visa musklerna” inför valet. Dessutom att Israel vill bli av med Hamas för att åter få Fatah som motpartner i Palestinakonflikten.

I huvudartikeln, ”Israel bombade i natt igen”, får en, med största sannolikhet, Hamasmedlem uttala sig som civil om Israels anfall: ”Det var en slakt ... Unga människor dödades kallblodigt.” Inledningen av artikeln är typisk till format och formuleringar; barn dödas, folket lider och orsaken börjar och slutar i en hård militärmakts obarmhärtighet.

Men sedan kommer utgångar som vidgar perspektivet på ett för alla fyra tidningarna ovanligt sätt:

➔ På andra sidan av gränsen tar invånarna hotelserna på allvar. De fruktar den palestinska vedergällningen och förbereder sig på en längre tid i skyddsrum. Men de ger den israeliska offensiven sitt fulla stöd.

– Den här attacken skulle ha skett för åtta år sedan när de började skjuta raketer på oss från Gaza. Men bättre sent än aldrig. Nu måste vi fortsätta tills de har lärt sig en läxa, säger Daniel Shitrit, 57, industriarbetare, i gränsstaden Sderot.

Sderot har i åtta år legat under raketeld från Gaza och blivit en symbol för det långvariga utnötningskriget.

[...]

Trots det massiva militära trycket lyckades palestinier skjuta ett 20-tal raketer mot södra Israel på söndagen. Det är en klar minskning jämfört med de hundratals som regnade över de israeliska gränssamhällena den senaste veckan.

Också det faktum att artikelförfattaren pratat med civila israeler, redogör för deras situation och återger deras tankar, utan att framställa dem i vare sig positiv eller negativ dager, bidrar till att artikeln känns balanserad.

Dagen därpå skriver Expressen framför allt om offren i Gaza. Man fokuserar på en familj där fem av barnen dött efter att Israel bombat en moské. Det är en ofta framförd observation att Hamas använder sig av moskéer som logement och vapenstationer, men det nämns inte i artikeln.

Man har även en artikel om hur en mängd länder fördömer Israels attack mot Gaza.

Dagen därpå skriver Expressen om hur en läkare dog när en ambulans träffades av ett israeliskt raketanfall. Man har experter som får svara på frågor, den här gången åter doktorn i arabiska Marina Stagh och tidningens egen politiska redaktör, Anna Dahlberg. Dahlberg tillhör utan tvekan en av de politiska skribenter i Sverige som mest problematiserat och djupast satt sig in i Mellanösternfrågorna, men det är för det första problematiskt att sålunda blanda samman tidningens nyhetssidor med dess opinionsbildande material,

för det andra kan det inte vara okänt för tidningens nyhetsredaktörer att Anna Dahlberg – rätt eller fel – uppfattas som Palestinavänlig i intresserade kretsar i Sverige.

DE FÖRSTA TRE, fyra dagarna av bevakningen är viktiga av många anledningar. Ett avgörande skäl att träffa rätt är det faktum att man i inledningen av en nyhetsprocess slår an en ton, som sedan har en tendens att prägla nyhetsflödet tills skeendet ebbar ut. Kanske ännu viktigare är att man bestämmer läsarens tolkningsmönster väldigt tidigt. Det kommer sedan att färga läsarnas bedömningar, förväntningar och reaktioner, något som givetvis får återverkningar på redaktionernas arbete – goda och/eller onda, självförstärkande spiralprocesser skapas.

Dagens Nyheter framstår som överlägsen de andra tre tidningarna under det inledande skedet. Det är lätt att läsa Dagens Nyheter och dra slutsatsen att Israel har begått grova övertramp med svårt mänskligt lidande som följd, men det är svårt att läsa Dagens Nyheter utan att få känslan av att Israel faktiskt reagerat på ett långvarigt hot från en nära omvärld som vill landet och dess invånare mycket illa.

Vill man få samma känsla när man läser Aftonbladet, då tvingas man vara noggrann och selektiv i sin läsning. Naturligtvis finns det brasklappar och enstaka meningar som kan tolkas som balanserande, men det alldeles övervägande intryck tidningen förmedlar är att barn dör på grund av en stark militärmakts – Israels – arroganta och godtyckliga våldsutövning och att historien börjar och slutar där.

Svenska Dagbladet ger egentligen samma intryck som Aftonbladet, men det mildras av morgontidningens försiktigare anslag. En personlig reflektion är att kvällstidningens estetik och uttryck gör den oerhört aptitlig när den är bra – och raka motsatsen när den är dålig. Morgontidningen når inte något av pendelns fulla utslag på samma sätt. För övrigt har den läsare som dessa dagar begränsat sig till nyhetsartiklar i Svenska Dagbladet precis som Aftonbladets läsare svårt att hitta rimliga motiv till varför Israel dödar barn i Gaza. Och då kvarstår ju bara det faktumet att förhålla sig till – med alla slutsatser det innebär.

Expressens rapportering ansluter sig till samma övergripande bild som Aftonbladet och Svenska Dagbladet, men det finns ganska gott om signaler, avvikande observationer, faktauppgifter, historiska referenser, som ändå gör att tidningens rapportering känns mer balanserad. Den 1 januari har man en stor grafik som ger en bra beskrivning av de olika parterna i regionen och deras förhållande till konflikten. Man kan reagera på att det demokratiska Israel och terroristorganisationen Hamas i grafiken framställs som jämbördiga parter i moraliskt hänseende (en mycket kontroversiell framställning som genomgående framförs som konventionell i åtminstone tre av de fyra tidningarna).

Slutsatsen när det gäller skuldfrågan är uppenbar – om man drar alla de fyra tidningarna över en kam: Israels arrogans, blodtörstighet och bristande omdöme är orsaken till död och lidande bland barn i Gaza.

Den alternativa berättelsen, som ger bakgrunden till varför Israel anföll, kan antingen inte spåras eller måste spåras noggrant för att hittas, och man måste på förhand veta vad man letar efter. Sällan behandlas den mångåriga konflikten med Hamas och terroristorganisationens konsekventa attacker mot civila i Israel. Inte heller behandlas sambandet mellan, å ena sidan, konflikten mellan Israel och Hamas och, å andra sidan, den konfliktens mening i den vidare Mellanösternproblematiken, där Israel står ensamt i regionen mot en mängd länder och organisationer som vill se landets förintelse.

Beträffande de civila offren i Gaza finns det uppenbara skäl att lägga skulden på Hamas, eller åtminstone fördela skulden mellan Israel och Hamas. Terroristorganisationen i Gaza utnyttjar konsekvent civila som sköldar för sin militära verksamhet, vilket är ett brott mot internationell lag. För Israel gäller att man antingen inte kan anfalla den organisation som under många år terroriserat landets civilbefolkning (vilket uppfattas som ett svaghetstecken med eskalerande terroristverksamhet mot det egna landets civilbefolkning som följd), eller att man tvingas anfalla på ett sätt som leder till våld mot civila i Gaza.

Det är som sagt den alternativa berättelsen. Ur den följer inte med någon som helst nödvändighet att Israel agerade omdömesgillt eller rättfärdigt när man anföll Gaza. Det enda som följer är att skuldfrågan är problematisk.

Om man inte drar alla fyra tidningarna över en kam, ger en subjektiv ranking vid handen att Dagens Nyheter följde journalistikens grundkriterier bättre än Expressen som var bättre än Svenska Dagbladet och Aftonbladet.

BROTT MOT KRIGETS LAGAR

EN ALLDELES AVGÖRANDE del av kriget i Gaza, och dess långa förspel, handlar om civila människors lidande och död. Från 2000 till 2007 dödades 542 människor i Israel i 140 självmordsattacker mot civila mål. Det är betydligt svårare att ange antalet döda civila på den palestinska sidan av två skäl: dels är det svårt att räkna antalet döda, då uppgifterna från Israel och uppgifterna från den palestinska sidan ofta divergerar, dels är det mycket svårt att avgöra vem som är civil och vem som är stridande. Antalet dödade civila palestinier uppgår under alla omständigheter till flera gånger antalet dödade israeler under samma period.

I Gazakriget brukar siffran 1 400 döda nämnas, varav 900 civila offer. Ingen vedertagen siffra finns; den ofta rapporterade siffran ovan kommer från palestinska källor medan Israel hävdar att antalet döda dels var färre, dels att majoriteten var stridande Hamasmedlemmar. Det råder dock ingen tvekan om att många civila dog och att en stor andel av de civila offren var barn och ungdomar. I en kolumn (17/1 2009), som är en appell till tidningens läsare att skänka pengar för att hjälpa barnen i Gaza, skriver Aftonbladets chefredaktör Jan Helin om "[v]uxna människor som med berått mod dödar barn". Det är inte alls uppenbart att barn har dödats "med berått mod". Vad som är odiskutabelt uppenbart är att barn har dödats och det finns inget att invända mot Helins påstående längre ner i samma kolumn: "[v]uxna människor som dödar barn [...] är galenskap som passerat en mänsklig och moralisk gräns bortom vilken inget anständigt land kan finnas."

Ingen vettig människa accepterar att barn dör som en sidoeffekt av krigshandlingar. Ingen vettig människa – oavsett om sympatierna ligger på den Israeliska eller den palestinska sidan – kan annat än förfäras av rapporterna från Gazakriget om det civila lidandet. Bilderna på de skadade och döda barnen får orden att ta slut.

Men det finns alltså en verklighet bakom dessa händelser, och det måste finnas ett sätt att angripa de svåra frågor som den ger upphov till. Vems fel är det att civila vuxna och barn dör? Om man hamrar läsarna med bilder av barn som dör till följd av israeliska vapen, gråtande syskon och föräldrar, då blir frågan extremt brännande. Judar som dödar barn är en myt med rötter i medeltiden, väl utnyttjad av antisemiter sedan dess. Är den omedelbara slutsatsen att det är vad som sker i Gaza? Några skulle säga att påståendet ovan – att ingen vettig människa accepterar att barn dör som en sidoeffekt av krigshandlingar – är sant, men att Hamas villigt accepterar att civila och barn dör som sidoeffekter av krigshandlingar. Att organisationen till och med använder detta som strategi. Att det är Hamas som med berått mod offer barn för att positionera sig i ett maktspel. Om inte den tolkningen av verkligheten lyfts fram får läsaren bara en beskrivning, längs en dimension, som förstärker ett urgammalt antisemitiskt budskap.

NÄR EN CIVIL dör i krig uppstår alltid misstanken om krigsförbrytelser. Att civila, till och med barn, dör i krig är dock inte per definition lika med att ett brott har begåtts (i juridisk mening, inte i moralisk). Men det ligger nära till hands att ett av två scenarier har utspelat sig. Det ena är att den attackerande parten har riktat våld direkt mot civila, med berått mod eller genom att bortse från sådana sidorisker med att attackera ett legitimt mål (så-lunda är Hamas qassamraketer otillåtna på grund av bristande precision, även om de riktas mot militära mål). Det andra scenariet är att den försvarande parten har använt sig av civila personer som mänskliga sköldar, för att förhindra en attack eller för att uppnå propagandavinst vid en attack.

Diskussionen om krigsbrott i samband med Gazakriget har i hög utsträckning handlat om detta. Anklagelser har riktats, bland annat från FN, både mot IDF och mot Hamas.

Hamas har anklagats för – och stolt erkänt – att ha skickat hundratals raketer mot civila i Israel. Man har anklagats för att ha torterat och summariskt avrättat interna rivaler i Gaza i skydd av kriget. Man har anklagats för att ha använt barn som soldater. Man har framför allt anklagats för att ha använt civila som sköldar och för att ha använt hem, skolor, moskéer och sjukhus som bas för krigshandlingar.

Israel har anklagats för att ha riktat våld mot civila, både genom att nonchalera riskerna för civila i stridszonen och, i enstaka fall, för att medvetet ha riktat våld mot civila. Israel har på egen hand utrett flera av de mest uppmärksammade anklagelserna och kommit fram till att de grundats i rykten. Utredningen har fått kritik för att ha varit hafsigt och ett beställningsjobb. Hamas har hittills vägrat förhålla sig till anklagelserna om egna krigsförbrytelser.

Ett uppmärksammat specialfall har varit anklagelserna mot Israel för att ha använt så kallad vit fosfor mot fienden. Vit fosfor används i granatform som ett rökframkallande hjälpmedel, för att antingen förvill motståndaren eller dölja egna manövrer. Om vit fosfor används för direkt beskjutning ger det upphov till svåra brännskador, framför allt på grund av att elden inte utan vidare kan släckas. Vit fosfor i den förra användningen är tillåtet, den senare användningen är ett krigsbrott. Det råder inget tvivel om att Israel använde vit fosfor i Gazakriget, det tillstår IDF själv. Frågan gäller huruvida det användes på ett brottsligt sätt. Det finns flera vittnesmål som säger att Israels användning av vit fosfor stred mot internationell lag. Human Rights Watch hävdar detta och påstår dessutom att man har oundersägligt stöd för att det skedde avsiktligt. Den 13 januari publicerade emellertid Internationella Röda Korset ett uttalande om att man inte kunde finna några bevis för att Israel använt vit fosfor på ett olagligt sätt. Israel har själv förnekat att man använt vit fosfor olagligt. Varken Röda Korsets undersökning eller Israels förnekande utesluter givetvis att så har skett, men en klok slutsats bör vara att man bör vara försiktig med att kategoriskt rapportera att vit fosfor använts olagligt av Israel, och i den mån man rapporterat detta, vara tydlig med att rapportera nya omständigheter i takt med att sådana framkommer.

Det finns även påstådda bevis, fysiska och vittnesmål, för att Hamas använt sig av vit fosfor på ett sätt som strider mot överenskomna konventioner. Jag har inte funnit rapporter om detta i svensk press.

TIDNINGARNA OM KRIGSBROTT

AFTONBLADETS FÖRSTA STÄLLNINGSTAGANDE när det gäller krigsbrott kommer på sitt sätt i artikeln, ”Jag är så arg” (080130), där man berättar om Hamas raketer mot civila områden i södra Israel. Ingenstans i texten nämns att Hamas därmed begår brott mot krigets lagar, något som är uppenbart och oomtvistat. I en annan artikel från samma dag, ”Hon har mist fem döttrar”, skriver man också om möjliga krigsbrott utan att tala om handlingarna i de termerna: Israels bombning av en moské intill bostadshus, med civila offer som följd, och Hamas taktik att placera avfyrningsramper bland civila. Men även om det knappast råder något tvivel i dag om att Israel i några fall gjorde sig skyldigt till krigsbrott genom våld mot civila och att Hamas konsekvent utnyttjade civila som medel i striderna, är det mest oomtvistade krigsbrottet i konflikten Hamas raketer mot civila i Israel. Vagheten beträffande övriga krigsförbrytelser är på sitt sätt begriplig tidigt i konflikten, mycket som är självklart i dag var fortfarande luddigt dessa första dagar, men det har aldrig rätt någon tvekan om att konflikten uppstått ur direkta krigsförbrytelser från Hamas.

081231 har Aftonbladet en artikel – ”Spring, ta skydd, vrålar poliserna” – om en familj i Israel som får sin tillvaro förstörd av Hamas bomber. Inte heller här nämns att detta inte är en krigshandling, utan ett brott.

Första antydning om illegitima krigshandlingar kommer i den första artikel som Aftonbladet publicerar med den ökände läkaren Mads Gilbert (mer om denne senare). Gilbert redogör för sina upplevelser inne i Gaza (”Bebisar med trasiga huvuden. En siskonskara där alla tre kämpar för sina liv. Och ambulanspersonal som skjutits ihjäl när de hjälpt offren. Här är norrmannens vittnesmål inifrån Gaza.”) och kommenterar: ”Jag tycker ju att det slår håll på all retorik om att civilbefolkningen skonas. Vi har precis stått i akutentrén en timme och tagit emot de mest allvarligt skadade.” Även om det är uppenbart vad som åsyftas görs dock inga direkta referenser till krigsbrott.

Nästa indirekta, men tydliga, referens till krigsbrott kommer i Aftonbladet 090105, första dagen då kriget får fullt genomslag i tidningen med ettan och sidorna 6 till 13. Under rubriken, ”Röda Korset: Israel hindrar hjälpen”, berättar Röda Korsets svenske generalsekreterare Christer Zettergren (som presenteras som Röda Korsets generalsekreterare) att Israel hindrar sjukvårdspersonal att nå skadade inne i Gaza och att IDF beskjuter ambulanser. Återigen, 090107, ”35 dog i attacken mot skola”, där texten säger: ”I tre olika israeliska attacker mot FN-drivna skolor runt om i Gaza dog minst 35 personer, uppger TT.”

Det dröjer till 090116 innan ordet ”krigsförbrytelse” uttalas explicit och då sker det i en nyhetsanalys av Wolfgang Hansson under rubriken ”Tiden rinner ut för Israel”, med nedryckaren ”Bomberna mot FN och sjukhuset är en PR-katastrof”:

→ När tar vansinnet i Gaza slut?

Rätt snart tror jag.

Tiden är på väg att rinna ut för Israel.

De hjälper själva till. Inom loppet av några timmar lyckades Israel i går bomba ett sjukhus, FN:s högkvarter för humanitär hjälp och flera mediakontor.

Kan så många ”misstag” på en och samma gång med pricksäkra, supermoderna vapen vara en slump?

Israel kan Gaza som sin egen bakficka. Man vet precis var alla viktiga byggnader ligger. Man har de exakta koordinaterna på varje sjukhus, FN-byggnad, skola. Ner till decimetern.

Att de ”av misstag” skulle träffa ett sjukhus och FN:s högkvarter är obegripligt. Israels försäkringar om att de gör allt för att undvika civila dödsoffer klingar alltmer ihåliga.

Över tusen döda palestinier hittills, varav hälften civila och en tredjedel barn. Ställ det mot 13 döda israeler, varav tre civila och fyra dödade av sina egna.

Var går gränsen för Israels rätt till självförsvar?

För den som ändå vill tro på Israels ord har militärstrategen Stefan Ring på Försvarshögskolan en tänkbar förklaring:

– Israels strategi går ut på att hålla de egna förlusterna på ett absolut minimum. Därför har de lokala befälhavarna stor frihet att ge eld när de ser något som de uppfattar som ett hot mot sina män. Koordinaterna finns hos ledningen men inte nödvändigtvis hos varena operativ officer.

En annan för Israel mer besvärande förklaring är att man träffade med flit.

Israel vet att tiden är på väg att rinna ut. Före vapenvilan vill man skrämman upp Gazaborna maximalt så att de pressar Hamas att i framtiden stoppa raketregnet.

Avskräckning är en grundbult i Israels filosofi. Ger man sig på Israel ska det göra ont. Hamas ska tillfogas så mycket smärta att de ska inse att de själva förlorar på att inte lämna Israel i fred.

– Man kan diskutera hur bra den taktiken fungerat, säger Stefan Ring. Men det är så Israel resonerar.

Bomberna mot FN och sjukhuset är inte bara en pr-katastrof för Israel. De ökar kraftigt det internationella trycket att gå med på en vapenvila. Men i ett läge när kriget redan går mot sitt slut.

Omvärlden rasar. FN-chefen Ban Ki-Moon är ”ursinnig”. Trycket ökar också på USA och nye presidenten Barack Obama att agera kraftfullt så fort han tillträder.

Och sedan artikelns avrundning: ”Att Hamas begått krigsförbrytelser är glasklart. Men även Israel kan få betala dyrt för kriget i efterhand. När sansade veteraner som FN:s förre rättschef Hans Corell vill se en krigsförbrytartribunal har det gått långt.” I anslutning till artikeln återfinns fakta om Israels och Hamas krigsförbrytelser där misstankarna mot Israel är okvalificerade: ”Israel bombar en FN-skola”, ”Israel skjuter ihjäl en FN-chaufför”, medan det beträffande Hamas formuleras annorlunda: ”*Israel hävdar* (min kurs) att Hamas använder civila som mänskliga sköldar för att medvetet låta kvinnor och barn bli

dödade...”. Palestinska vittnesmål behandlas som fakta, israeliska vittnesmål som part-sinlagor.

Nästa dag publiceras en rapport, baserad dels på palestinska vittnesmål, dels på Mads Gilberts påståenden, om israeliska bomber som dödat barn och ambulanser som beskjutits av israeler. I artikeln: ”FN-medarbetare från Unrwa har begärt att få inspektera familjen Samounis hus. Hittills har Israel vägrat, och förnekar att man känner till händelsen. Navanethem Pillay, FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, har riktat skarp kritik mot Israel efter massakern . . . Sådana här incidenter måste utredas eftersom det finns element som tyder på krigsförbrytelser, säger hon enligt New York Times.” I sin appell refererar Jan Helin till artikeln.

Dagen därpå, under rubriken, ”Freden i natt kom för sent”, ingress: ”Sent i går kväll blåste Israel eldupphör. Men för de två små bröderna, fyra och fem år, kom freden för sent. De dog när FN-skolan attackerades med vit fosfor”, och i brödtexten: ”Här, under FN-flaggan, trodde de att de var trygga. Mamman skadades. Men tidigt i går morse träffades skolbyggnaden av flera granater med vit fosfor. Pojkarna dog och 14 människor skadades, bland dem deras mamma. – Hon fick svåra skador på benen, säger Johan Eriksson, talesman för FN-organet Unrwa. Det är fjärde gången under kriget som Israel har träffat en skola som drivs av FN. Unrwa vill nu att Israel utreds för krigsbrott.”

SVENSKA DAGBLADET FRÅGAR en civil israel vad han tycker om att många av de dödade i Gaza kan ha varit civila. Han svarar: ”Civila? Det är synd, men de måste lämna ut terroristerna. Israels mening är inte att träffa civila.” I samma artikel nämns Hamas raketer mot civila i södra Israel, men dessa problematiseras inte, och att de är olagliga nämns inte: ”Luftanfallen till trots fortsatte Hamas att skicka raketer mot israeliskt område, vilket ytterligare bidrog till att öka spänningen i landet. Hittills uppges en man ha dödats och fyra skadats.” En artikel om en demonstration mot Israels attack, kallad ”massakern i Gaza” snuddar vid olika påståenden om krigsförbrytelser: ”De har bombat sjukhus och de har bombat moskéer”; ”Bilderna av skadade rullar. Barn, gamla, de är ju oskyldiga.” Framöver fortsätter artiklar att tala om krigsbrott av Israel, utan att faktiskt bestämma dem på det viset rakt ut: ”Vi strejkar mot morderna som begås i Gaza. De dödar barn, kvinnor och allt som kommer i vägen”; ”De skjuter mot hus där civila bor [. . .] Detta är inte ett krig mellan Hamas och Israel. Det är ett krig mot de civila”; ”Vi befarar att Israel kommer att beskjuta premiärminister Ismael Hanieyh's hus. Nu anfaller de Islamiska universitetet, den största högskolan i Gaza”. En artikel från 081229 tar explicit upp rädslan för terroråd från Hamas som svar på Israels krigshandlingar, men precis som vanligt balanseras den sortens artiklar (arabisk Jerusalembo om IDF: ”Det här är en strejk mot mördarna. Alla vet vad regeringen och soldaterna gör. De dödar barn, kvinnor, alla.”) på ett sätt som Israelkritiska artiklar inte tycks kräva.

En vecka in i konflikten eskalerade både våldet och propagandakriget. I takt med rapporter om de fyrtio palestinier som dödades i tre attacker mot FN-skolor, en storfamilj dödad i ett flygangrepp och ett luftangrepp som förstörde tre danska mobila fältsjukhus blir den rättsliga diskussionen explicit. Den 8 januari skriver Svenskan under rubriken ”Konflikten i Gaza har drabbat ovanligt många barn”:

- ➔ Ovanligt många barn finns bland dödsoffren i Gaza, enligt Internationella Röda korskommittén som konstaterar att internationell humanitär lag ”över huvud taget inte följs i konflikten” [...] ICRC:s operativa chef Pierre Krähenbühl sade vid en presskonferens i Genève igår att ”situationen i Gaza är en massiv humanitär kris”. Han sade att situationen är ”extrem och traumatisk” efter flera dagar med oupphörliga strider. Och han uppmanade återigen parterna att respektera internationell humanitär lag och Genèvekonventionen som bland annat innebär att civilbefolkning och civil egendom aldrig får angripas utan ska skyddas och respekteras samt att civila ska få mat och sjukvård.
 - Genèvekonventionen respekteras sällan i krig. Men i Gaza är det extremt illa. Där finns ingen som helst respekt för krigets lagar. Genèvekonventionen är helt satt ur spel. Och Israel har den största militära kraften, säger Simon Schorno vid ICRC.

Artikeln kompletteras med en artikel om danska socialdemokrater som vill bojkotta Israel:

- ➔ – Det är paradoxalt att EU hjälper Israel ekonomiskt med den ena handen samtidigt som Israel bombar sjukhus och skolor som EU har varit med om att bekosta, säger EU-parlamentarikern Dan Jørgensen till tidningen Politiken.
 - Jørgensen har nyss skickat ett brev till handelskommissionären Chatherine Ashton, där han uppmanar henne att finna ett sätt som svider ekonomiskt för israelerna.
 - Partiets utrikespolitiska ledare Mogens Lykketoft säger att ”varje tanke på att utvidga samarbetet med Israel bör nu sättas i vila”.
 - De danska socialdemokraterna intar därmed samma ståndpunkt som flera människorättsorganisationer i Europa.

En text berättar om att socialdemokraterna i Sverige vill begränsa EU:s samarbete med Israel på grund av att det ”oproportionerliga israeliska våldet strider mot folkrätten”. En kort artikel samma dag tar upp frågan om krigsförbrytelser under rubriken ”FN vill granska övergrepp i Gaza”, vilket alltså refererar till israeliska övergrepp i Gaza. Brödtexten nämner dock även Hamas välkända krigsbrott mot civilbefolkningen i södra Israel:

- ➔ Många människor, däribland barn, har dödats eller skadats i ”Israels fullständigt oacceptabla anfall” mot klart markerade FN-anläggningar där civila i Gaza sökt skydd. Den skada som raketbeskjutningen från Gazaremsan mot södra Israel orsakar civila är också ”oacceptabel” enligt [FN:s människorättskommissarie Navi Pillay].

Den 10 januari rapporterar Svenskan om Human Rights Watch anklagelse mot Israel att man använder vit fosfor. I artikeln säger HRW att Israel tycks ha använt vit fosfor för att skapa rökridåer, men organisationen betonar att man motsätter sig användandet helt och hållet i så tätbefolkade områden. Samma dag har SvD en artikel om demonstrationer mot Israel i Malmö. I ingressen meddelas att Mona Sahlin och Jan Eliasson deltagit, i brödtexten citeras demonstranter som vill visa missnöje ”över den terror och massaker som Israel håller på med” och kallar Gaza för ”världens största koncentrationsläger”. Den 13 januari är anklagelsen om vit fosfor tillbaka på Svenskans nyhetssidor, men nu gäller den användandet av vit fosfor som vapen. Vittnesmål från Gaza tycks bekräfta anklagelsen, men en läkare citeras också som säger att det inte är alldeles säkert att anklagelsen är riktig.

Samma dag har tidningen en artikel där Christer Zettergren från Röda Korset återigen beskylld Israel för att medvetet beskjuta ambulanser. Efter ingressen sägs det: ”De två stridande parterna i Gazakriget – Israel och Hamas – bryter båda mot folkrätten. Men när biståndsminister Gunilla Carlsson på tisdagen samlade svenska hjälporganisationer som är direkt involverade i det svenska biståndet till palestinierna föll skuggan tyngst på Israel.”

Den 15 och 16 januari kommer återigen anklagelserna om användande av vit fosfor, den här gången ska Israel ha skjutit fosforgranater direkt mot FN:s högkvarter i Gaza, och presentationen av händelseförloppet saknar nu andra möjliga förklaringar.

I DN OMNÄMNS i allmänhet Israel som den som primärt bryter mot krigsrätten, vilket möjligen, men knappast troligen, kan förklaras med att tidningen tar för givet att läsaren redan uppfattar Hamas som en brottslig organisation. Oavsett detta så problematiserar tidningen anklagelserna mot Israel på ett lovligt sätt. Man låter Hans Corell [tidigare rättschef i FN och en av världens främsta experter på internationell lag] betona att ”Israel tveklöst har rätt att försvara sig, och att Hamas gör sig skyldigt till allvarliga krigsbrott”, och i samma artikel säger Daniel Nord från Sipri, med referens till Hamas, att det är en krigsförbrytelse att placera sina trupper i ett sjukhus.

Nathan Shachar skriver om vad svårigheterna för journalister att själva samla in information leder till:

- ➔ Både Israel och Hamas bombarderar omvärlden med hårresande berättelser om motståndarens framfart. Israel sägs använda fosforbomber för att bränna, inte bara för att lägga ut rökridåer, beskjuta ambulanser och matkonvojer och platta till hus med stridsvagnar . . . Hamas påstås använda små barn som levande sköldar när de rör sig utomhus beväpnade för att inte dra på sig helikoptereld, gömma bomber i moskéer och krigsförande på sjukhus samt sälja FN-ransoner på svarta börsen. Rykten som dessa duggar tätt, och det finns följaktligen rikligt med journalistiskt arbete att uträtta inne i Gaza.

I en artikel från 090102 låter Shachar en palestinsk människorättsexpert komma till tals, Basem Eid:

- ➔ – Israel måste sluta helt att bomba mål i bebodda områden, och Hamas måste sluta förvara missiler i hyreshus och moskéer. Bägge parter bryter mot Genèvekonventionen ...
- Medan Gazas folk förblöder sitter Hamas ledare i trygga skyddsrum! De är redo att offra alla palestinier men själva kommer de att smita ut genom tunnlarna!

Skillnaden mellan DN och Expressen är, precis som mellan Svenskan och Aftonbladet, delvis en skillnad mellan morgontidningens och kvällstidningens skilda uttryck. Expressen följer dock samma tema som Aftonbladet, att skriva om Hamas bombningar utan att så gott som någonsin nämna att de är terroristdåd och krigsförbrytelser: ”Trots det massiva militära trycket lyckades palestinier skjuta ett 20-tal raketer mot södra Israel på söndagen. Det är en klar minskning jämfört med de hundratals som regnade över de israeliska gränssamhällena den senaste veckan.” (081229)

Däremot dröjer det bara till tredje dagens rapportering innan man låter Israel anklagas för krigsförbrytelser, i ett oemotsagt uttalande från en svårt våldsdrabbad palestinsk kvinna. I samma artikel omnämns Hamas raketer mot civila mål i Israel utan hänvisning till att dessa är olagliga.

Anklagelser i Expressen om krigsförbrytelser uttalas inte av jurister, utan av föräldrar som begravt sina barn, uppslaget med gripande bilder och braskande rubriker. Även om innehållet inte är i strikt mening kategoriskt blir det svårt att värja sig mot intrycket att Israel är en skurkstat.

Man kan notera att kvällstidningens estetik såtillvida är riskabel när den bakomliggande verkligheten kräver nyanser.

Men Expressens nyhetsrapportering har problem inte bara med nyanserna. Att problematisera Israels våld mot civila genom att undersöka huruvida det är Hamas som alldeles konkret provocerat fram det – genom att använda civila som sköldar – görs knappast alls. På samma sätt rapporteras anklagelsen om Israels användning av vit fosfor utan vidare granskning.

DRAMATURGIN

LÅT OSS FÖRST konstatera det uppenbara: det finns två renodlade och effektiva berättelser om Israel, Palestina och den vidare Mellanösternkonflikten. Den ena berättar historien om hur en överlägsen militärmakt, med stöd av det imperialistiskt benägna USA, förtrycker en fattig lokalbefolkning för att kunna vidmakthålla en exklusiv stat byggd för en judisk elit. De andra berättar historien om en liten, kämpande demokrati, omgiven av diktatoriska våldsstater, som inte eftersträvar något mera än att få vara i fred från den förföljelse som dess folk utsatts för under tusentals år.

Ingen av berättelserna hade varit effektiv om de helt saknat sanning. Ingen av berättelserna hade heller varit effektiv om de belamrats för mycket med nyanser. Det är där den goda journalistiken kommer in i bilden, att med sina frågor, krav på sammanhang, observationer som inte passar in, granskning av fakta och faktalämnare störa de välstrukna kulisserna. I fallet med Gazakriget är det bestående intrycket i stället att man i alltför hög utsträckning valt den ena berättelsen som bakgrund till rapporterna. Den här rapportens intryck är att det gäller även för DN, men i betydligt mindre utsträckning än de tre övriga undersökta tidningarna. Aftonbladet berättar historien om en ond makt som våldför sig på barn och deras familjer av cyniska skäl. Svenskan och Expressen befinner sig i mitten av skalan när det gäller rapporteringen, men när det gäller den allmänna dramaturgin blir Expressen entydigare till följd av kvällstidningens mer publikfriande intryck.

Naturligtvis kan redaktionerna peka på undantag och balanserande faktorer. Men förutom DN går helhetsintrycket knappast att förklara bort.

KRIGET BILDSATTES MED scener av lidande civila, stridande Hamassoldater och sammanbitna, välutrustade soldater från Israel – med något undantag där de israeliska soldaterna skrattade. Självklart var det dels de bilder som stod till buds, dels också faktiskt de scener som utspelades. Men intrycket var att de redaktionella besluten tänjde på gränserna för vad som historiskt tillåtits publiceras i form av död och lidande. Det blir såklart svårt att värja sig mot den version av förloppet som Hamas önskade förmedla när kriget visuellt ständigt understryker den versionen på ett hjärtslitande sätt.

FLERA REDAKTIONER ANVÄNDE sig av stringers inifrån Gaza. Dessa presenterades inte, utan gavs journaliststatus. Samtidigt tycktes det uppenbart att det handlade om personer med intresse av att ge Hamas bild av skeendet – något som förstärks av den allmänt framförda uppfattningen internationellt att ingen i Gaza ges möjligheten att sålunda rapportera till omvärlden utan Hamas tillåtelse.

KRIGET FÖRMÄNSKLIGADES AV redaktionerna genom att man försökte föra in det i den svenska vardagen – svensk-palestinska offer fick stort utrymme, med implikationen att Israel våldförde sig på svenska medborgare. Att det kunde finnas svenskar med judisk tillhörighet som led av konflikten och dess konsekvenser förmedlades inte alls i samma utsträckning, även om en del rapporter förekom, främst i DN, om svårigheter för svensk-judiska människor.

STARKT TENDENTIÖSA PERSONER fick agera experter och vittnen under förment objektiv identitet. Det värsta exemplet var läkarna Mads Gilbert och Erik Fosse från den propalestinska organisationen Norwac. Båda har under lång tid befunnit sig på den yttersta vänsterkanten politiskt och uttryckt en extrem hållning i Palestinafrågan, exemplifierat av Mads Gilbert, som försvarade Al Qaedas rätt att flyga passagerarplan in i World Trade Center. Det dröjde innan deras bakgrund över huvudtaget omnämndes; i de inledande artiklarna kallades de ”världsberömda läkare”, ”professor” och liknande. När bakgrunden nämdes närmast avfärdades den, och Gilberts uttalande till förmån för terror förklarades med att han ”erkänt att han uttryckt sig olämpligt”. Det erkännandet kom när uttalandet uppmärksammades. I vilka andra sammanhang skulle det räcka med en sådan ursäkt?

En film spriddes på internet med Mads Gilbert, där denne tycks vara med och förfälska verkligheten i sjuksalen för propagandasystemet, men ingen av de svenska tidningar som använde sig av Gilbert som vittne refererade den händelsen.

TIDNINGARNA, FRAMFÖR ALLT Aftonbladet, länkade vidare till bloggar på nyhetsplats. Den övervägande andelen bloggar man länkade till var propalestinska, några direkt antisemitiska. Från sitt nyhetsmaterial länkar man vidare till opinionsmaterial i den egna tidningen. Särskilt i Aftonbladets fall blir det en olycklig sammanblandning när opinionen ges av tidningens kultursida, ledarskribenten Olle Svenning och kolumnisten Jan Guillou.

SAMMANLAGT SKÄNKES PÅ så vis en närmast strukturell bakgrund – sammanhang, bildval, rubriksättning, nyhetsvärdering, intervjuobjekt, medarbetare, länkning, korsreferenser, opinionsmaterial, känslögrejer – till hur artiklarna presenteras, som gör att de aldrig kan läsas lösryckta ur sitt sammanhang, och sammanhanget är tydligt anti-israeliskt.

HUR BLIR DET SÅ HÄR?

En enkel och, misstänker jag, bristfällig förklaring är att rapporterande journalister var pro-palestinska och dessutom så ointresserade av sitt yrkes etos att man inte drog sig för att använda plattformen som journalist till att driva sina egna åsikter. Snarare är en delförklaring att redaktioner till följd av en mängd tysta mekanismer bestämmer sig för en verklig-hetsbeskrivning, och därefter krävs det ett aktivt ställningstagande från en reporter för att gå emot normen. En verkande kraft i den riktningen är såklart de hemskheter som de bevakande journalisterna möter: hur länge kan man se en civilbefolkning lida under en militärmakts attacker utan att tappa huvudet?

Min erfarenhet av svenska mediechefer är inte heller att man motarbetar den reporter som kommer med det avvikande perspektiv – tvärtom. Problemet är snarare att man inte uppmuntrar det avvikande perspektivet.

Det är också viktigt att understryka att de enskilda övertrampen inte är särskilt många. Tvärtom, efter att ha läst de fyra tidningarnas Gazarapportering – många hundra artiklar – är det slående hur svårt det är att hitta enskilda felaktigheter och direkta dumheter. I stället är det den massiva konformiteten som skapar snedvridenheten och den dåliga journalistiken. Återigen är det en anklagelse som träffar chefer mer än enskilda journalister, liksom den allt vanligare förklaringen i alla sammanhang där journalistik kritiserats: den numera ständiga närvaron av en omedelbar deadline, som för i riktning mot förenkling, bort från det komplexa.

Ingen kan peka på en enskild artikel om barn som lider till följd av krig och klaga på att den skrivits. Men när tillräckligt många sådana har publicerats, med tillhörande bilder, då verkar det motiverat att på allvar ställa frågan: varför? Det ligger ju onekligen nära till hands att militärerna, vars vapen plågar och dödar, är de som bär skulden, och de många direkta observationerna och bilderna förstärker den bilden.

Men var det en för enkel sanning i fallet med Gazakriget? Internationella bedömare har gång på gång beskrivit hur Hamas aktivt eftersträvat just detta lidande bland de egna för att underminera Israels legitimitet hos det internationella samfundet. Militära bedömare har förklarat att ingen stridande armé någonsin gjort så mycket för att skona dem som befann sig under attack: information om förestående attacker var ett stående inslag från Israel till civilbefolkningen. Rapporter finns om hur Hamas tvingade civila att stanna på sina påtvingade poster. I den här studien av svenska mediers rapporter syns inte mycket av den sidan av saken.

En förklaring är att informationen var mycket bristfällig, till följd av att Israel hindrade journalister att ta sig in i Gaza. Misstankar framfördes såklart att skälet till det var att man

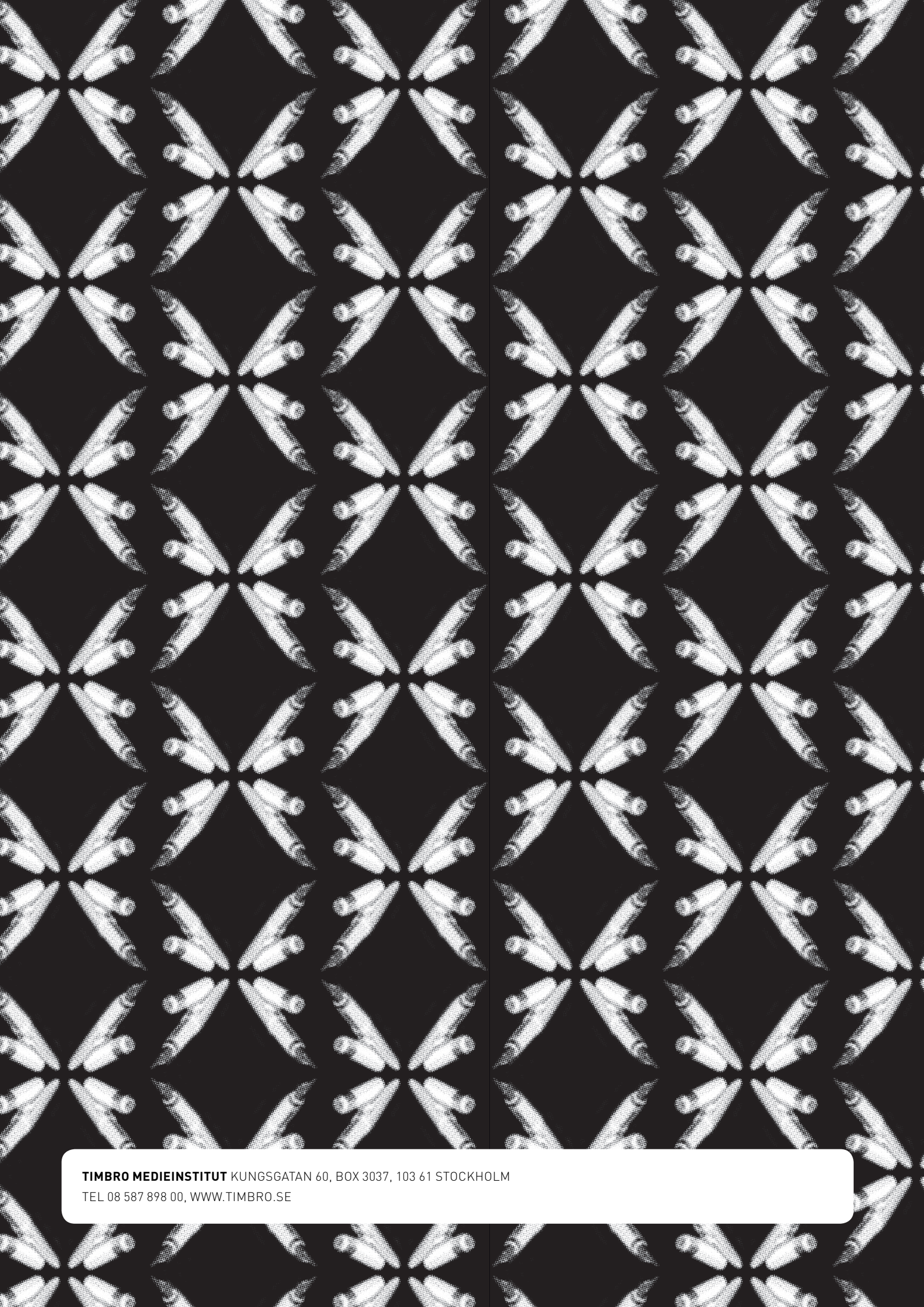
ville utföra sina krigsbrott utan granskning från fria medier. En annan förklaring skulle kunna vara att Israel befarade att journalister skulle skadas eller dödas om de tilläts ta sig in i Gaza, något som, förutom tragedin i sig, vore en svår propagandaförlust för det anfällande landet.

En försiktig reflektion (som är problematisk att utveckla) är att ett land som litar på den granskande kåren möjligen inte skulle dra sig för att låta sig bli granskat.

TILL SIST NÄRMAR man sig – när det blir som värst – den ofrivilliga satiren, trots att verkligheten är så tragisk. Det finns en berömd Monty Python-sketch, där några gamla fackföringsledare berättar om sin strävsamma uppväxt. Historierna blir värre och värre. Någon har bott i en skokartong på sjöbotten, fått kallt gift till middag och blivit ihjälslagen av sin far varje kväll.

Motsvarigheten är när Aftonbladet ställer döende barn i Gaza mot turister i Israel som tycker drinkarna smakar utmärkt. Varför publicerar man en sådan artikel? I vilken konflikt i världen i dag finns det inte någon som obekymrat smörjer kråset på hundra kilometers avstånd? Fanns det inte några palestinier på hundra kilometers avstånd från Gaza som gjorde samma sak?

En sådan artikel understryker bara att kriget stod mellan onda och goda. Det är en schablonbeskrivning som är oerhört problematisk för Sveriges judiska befolkning och möjligen dödlig också för barnen i Gaza.

TIMBRO MEDIEINSTITUT KUNSGATAN 60, BOX 3037, 103 61 STOCKHOLM
TEL 08 587 898 00, WWW.TIMBRO.SE